

*Лепьохіна Марина В'ячеславівна,
старший викладач
Снісаревська Юлія Борисівна,
викладач*

Одеський національний економічний університет

Постановка проблеми. Програма по іноземним мовам для вищих навчальних закладів передбачає володіння діалогічним мовленням за тематикою, зазначеною у програмі. Викладачі іноземної мови нерідко зустрічаються з тим, що організація навіть самої простої бесіди двох учнів потребує немало зусиль, серйозної підготовки і підбору відповідного “стимулюючого матеріалу”.

Організація аудіювання, при котрій діяльність студентів неслабко має натуральний характер, також завдає вагомий труднощі для викладача. Це й зрозуміло: любий діалог потребує взаємодії партнерів, любий акт аудіювання потребує мотиваційного підходу. Тому програми, відповідно котрим вказані речові акти здійснювались би натуральним образом, повинні відповідати досить високим потребам. На жаль, розробка методики навчання діалогічного мовлення та методика навчання аудіюванню на іноземній мові до сих пір не завершена.

Це серйозно впливає на практику навчання. Діяльність аудіювання нерідко зводиться к розумінню лише основних, ключових елементів прослуханого матеріалу. Більша частина подробиць при цьому залишається незрозумілою для слухачів.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання навчання діалогічного мовлення і аудіювання одержали в методичній літературі багате відображення. Багато психологів та вчених-методистів розробляли цю тематику, серед них М.А.Вайсбурд, Н.В.Слухіна, Н.К.Жинкін, Н.А.Зімня, А.Н.Леонт'єв, В.Л.Скалкін, І.М.Берман та інші. Не дивлячись на це, багато питань лінгвістичного аспекту, рівно як і практичні питання, ще чекають на своє рішення.

Мета даної статті полягає у тому, щоб виявити усі труднощі аудіювання, подолати їх і сформувати у студентів вміння аудіювання англійською мовою.

Виклад основного матеріалу. Аудіювання – це розуміння сприйнятого на слух усного мовлення. З точки зору психофізіології аудіювання трактується як перцептивна розумова мнемічна діяльність.[2,30] Перцептивна тому, що здійснюється сприйняття / рецепція / перцепція; розумова – бо пов'язана з основними розумовими операціями: аналізом, синтезом, індукцією, дедукцією, порівнянням, абстрагуванням, конкретизацією; мнемічна – тому, що відбувається виділення і засвоєння інформативних ознак мовних і мовленнєвих одиниць, реформування образу і впізнання як результат зіставлення з еталоном, який зберігається в пам'яті.

Аудіювання є комплексною мовленнєвою розумовою діяльністю. Воно базується на природній здатності, яка удосконалюється у процесі індивідуального розвитку людини і дає їй можливість розуміти інформацію в акустичному коді, накопичувати її в пам'яті чи на письмі, відбирати та оцінювати її згідно з інтересами чи поставленими завданнями.[1,78].

Сприйняття мовлення на слух супроводжується подоланням труднощів, викликаних переважно трьома факторами: індивідуально-психологічними особливостями слухача, умовами сприймання та мовними особливостями мовленнєвого повідомлення. Труднощі значною мірою ускладнюють роботу психофізіологічних механізмів аудіювання.

Для цілеспрямованого розвитку психофізіологічних механізмів аудіювання потрібно знати характер їх функціонування. Зрозуміло, що в реальній комунікації механізми функціонують майже синхронно.[5,25]. Проте в навчально-методичних цілях проілюструємо, яку з ділянок процесу аудіювання забезпечує кожний окремий механізм.

Один з найважливіших механізмів аудіювання – механізм антиципації або пам'яті – утримує у свідомості слухача сприйняті слова і словосполучення протягом часу, необхідного йому для осмислення фрази чи завершеного фрагмента. Чим краще розвинена оперативна пам'ять, тим більший обсяг одиниць сприймання. Якщо ж інформація сприймається великими блоками, то на її опрацювання витрачається менше часу, і процес аудіювання стає успішнішим.

Значну роль у процесі аудіювання відіграє механізм антиципації або ймовірного прогнозування, який дає можливість за початком слова, словосполучення, речення, цілого висловлювання передбачити його закінчення. Прогнозуванню піддається не лише структурна, формальна, але й смислова сторона мовлення. Передбачаючи смисл висловлювання, слухач спирається на такі фактори як ситуація мовлення, контекст, особливості того, хто говорить, мовленнєвий досвід спілкування, тобто мовні та позамовні фактори.

Проте антиципація та ідентифікація можуть здійснюватись лише на базі механізму довготривалої пам'яті, завдяки якій відбувається зіставлення мовленнєвих сигналів, що надходять, з тими стереотипами, які зберігаються у нашій свідомості. В залежності від того, чи існують у нашій довготривалій пам'яті ті чи інші зразки мовлення, мовна інформація сприймається як знайома чи незнайома. На відміну від інших мовленнєвих механізмів довготривалої пам'яті формується не спеціальними вправами, а попереднім мовленнєвим досвідом слухача.

Найвідповідальнішу роль в аудіюванні відіграє механізм осмислення, який здійснює еквівалентні заміни шляхом перетворення словесної інформації в образну. Він виконує операції компресії фраз, окремих фрагментів або цілого тексту за рахунок уникнення подробиць і, залишаючи лише “згустки” смислу, звільняє пам'ять для прийому нової порції інформації. Успішність аудіювання залежить 1)від самого слухача (від рівня розвитку у нього мовленнєвого слуху, пам'яті, наявності уваги, інтересу і т. п.), його індивідуально-психологічних особливостей; 2)від мовних особливостей аудіотексту та його відповідності мовленнєвому досвіду і знанням студентів; 3)від умов сприймання аудіотексту.

У процесі навчання аудіювання іншомовних повідомлень вирішальну роль відіграють індивідуально-психологічні особливості студентів: рівень розвитку слухової диференційованої чутливості, слухової пам'яті, механізму ймовірного прогнозування та рівня концентрації уваги. Увага виникає залежно від емоцій і розвивається за їх рахунок, проте в людини емоції завжди проявляються в сукупності з вольовими процесами. [3,34]. Успішність аудіювання залежить від потреби слухачів узнати щось нове, від наявності інтересу до теми повідомлення, від усвідомлення об'єктивної потреби вчитися, тобто від спрямованості на пізнавальну діяльність і мотивацію цієї діяльності.

Мовні труднощі аудіювання зумовлюються характером мовних засобів і структурно-композиційними характеристиками аудіотекстів. В галузі граматики ці труднощі пов'язані як із синтаксисом, так і з морфологією. Сприймаючи фразу, студент повинен розчленувати її на окремі елементи, встановити зв'язок між ними та їх роль у висловлюванні.

Лексичні труднощі виникають не лише при кількісному збільшенні словникового матеріалу і його різноманітності (що характерно для старшого ступеня навчання), але й при вживанні слів в переносному значенні, наявності слів, які не несуть великого інформаційного навантаження, вживанні аморфних, невмотивованих слів і фразеологічних зворотів.

Багатозначні слова, пароніми (звучання яких відрізняється лише одним звуком), антоніми та синоніми також створюють труднощі розуміння. При сприйманні таких слів на слух необхідно утримувати в пам'яті увесь контекст чи ситуацію, тому що слово, яке засвоєне раніше і краще, слухач чує замість іншого. Слова, близькі за звучанням до слів рідної мови, але які мають різне значення, також спричиняють труднощі аудіювання, хоча міжмовна інтерференція на лексичному рівні при сприйнятті на слух відчутно значно менше, ніж внутрішньомовна.

Фонетичні труднощі розмовного мовлення вважаються основними труднощами аудіювання. Це, зокрема, стосується початкового ступеня навчання. Нерозвинутість фонематичного слуху, відсутність адекватних вимовних навичок, недостатня сформованість акустико-артикуляційних образів відволікають увагу слухача на мовну форму повідомлення, в результаті чого не розпізнаються значення слів і синтагм як одиниць сприймання. На наступних етапах навчання виробляються уміння розрізняти фонетичні варіанти слів за їх головними ознаками, навіть при деякому відхиленні від норми.

Основними фонетичними труднощами аудіювання є труднощі, пов'язані з інтонацією, логічним наголосом і темпом мовлення. Емоційна інтонація не створює великих труднощів, тому що вона має аналогічні ознаки в усіх мовах. Складною для сприймання є логічна інтонація, яка членує фрази на закінчені смислові відрізки, служить для виділення основної думки і визначає комунікативний тип фрази. Велике значення для адекватного розуміння має логічний наголос: він несе основне смислове навантаження.

Для розуміння при сприйманні на слух велике значення має композиційно-смислова структура аудіотекстів, спосіб викладу думок в них та міжфразові зв'язки. Особливо складним для сприймання на слух є діалогічне мовлення (у порівнянні з монологічним) через необхідність диференціювати мовленнєвих партнерів і додатково виконувати аналітико-синтетичні дії. Також слід враховувати фактори, що полегшують аудіювання: ритміка, паузація, мелодика – складники інтонації; можливість зорового контакту із співрозмовником; використання позамовних засобів та опори на ситуацію; а також фактори, які ускладнюють сприймання на слух: відсутність чітких пограничних сигналів між лексичними одиницями, їх злиття в мовленнєвому потоці, явища асиміляції на стику слів і всередині слів; фонетична редукція; швидкоплинність процесу, що зумовлюється темпом усного мовлення; необоротність слухової реакції; інтерферуючий взаємовплив лексичних одиниць. Залежність аудіювання від умов сприймання визначається а) темпом мовленнєвих повідомлень і б) кількістю пред'явлень аудіотексту в залежності від його обсягу. Об'єктивно заданий темп мовленнєвого повідомлення визначає швидкість і точність розуміння на слух, а також ефективність запам'ятовування.

Для подолання труднощів аудіювання об'єктивного характеру (наявних в аудіотексті) необхідно виходити з факторів, що полегшують сприймання мовлення на слух. Насамперед це ритміка, паузація, мелодика та логічний наголос (ці фактори є складниками інтонації аудіотексту). Вони повинні не тільки відповідати змісту, але й виконувати експресивну мовленнєву функцію, тобто виражати емоційне ставлення автора повідомлення до фактів і явищ, про які йдеться в аудіотексті. Отже використовуються позамовні засоби та опора на ситуацію мовлення, а сама можливість зорового контакту слухача і того, хто говорить, є також опорою для розуміння.

Сприймання мовлення на слух починається з виділення смислових орієнтирів. Для цього використовуються не тільки фактори, що складають інформацію тексту, але й вставні слова, повтори, риторичні запитання тощо. Суттєво допомагають в розумінні мовленнєві штампи, широко вживані в розмовній мові. Такі засоби швидко інтегруються і поліпшують здогадку і вірогідне прогнозування.

При комбінованому звуко-зоровому пред'явленні мовленнєвих повідомлень можливе використання формальних підказок: підкреслювань, особливого шрифту, кольору, схем, заголовків тощо. Заголовки є найбільш поширеним видом опорних пунктів розуміння. [4,129] Вони знайомлять з темою мовленнєвого повідомлення, стимулюють направленість думки.

В методичному плані навчання аудіювання – це спеціально організована програма дій з текстом, що сприймається на слух. Оскільки це внутрішня діяльність, яка не піддається спостереженню, то необхідно поступово навчати окремих дій, які є її складовими компонентами. Ці дії є об'єктом цілеспрямованого формування і розглядаються як проміжні цілі навчання аудіювання. Досягнення проміжних цілей проходить поетапно. На кожному етапі формуються відповідні механізми аудіювання мовленнєвих одиниць різних рівнів: 1) словоформи, вільного словосполучення, фрази 2) понадфразової єдності, 3) цілого тексту. За допомогою цих дій розвивається механізм прогнозування, який відіграє дуже важливу роль у сприйманні мовлення на слух.

Етап навчання аудіювання на рівні цілого тексту передбачає дії, за допомогою яких досягається:

- розуміння зв'язного (монологічного) мовлення, побудованого на повністю знайомому матеріалі, шляхом членування тексту на смислові частини або виділення інформаційних точок; реакція на почуте – невербальна (дії, символи і т.і.);
- розуміння повідомлення з незнайомим мовним матеріалом; реакція на почуте – невербальна або вербальна як у процесі слухання, так і після нього;
- розуміння зв'язного тексту, побудованого тільки на знайомому матеріалі, але такого, що передбачає антиципацію змісту повідомлення по його заголовку, придумування іншого заголовку чи вибір із даних "готових" заголовків найбільш прийняттого, вибір із даних після тексту речень, що відповідають або не відповідають його змісту і т.п.;
- розуміння діалогічного тексту, побудованого на знайомому матеріалі, із завданням на виявлення кількості учасників бесіди, їх характеристик; реакція вербальна або у вигляді відповіді на запитання, тесту множинного вибору і т.п.;
- розуміння зв'язного тексту, що містить деякі незнайомі елементи: слова, словосполучення, про значення яких можна здогадатися на підставі співзвучності з рідною мовою (опора на здогадку, мовний досвід); розуміння можна перевірити за допомогою тесту множинного вибору, відповідей на запитання і т.п.;
- розуміння зв'язного тексту з деякими незнайомими елементами, але здогадка про їх значення здійснюється за формальними ознаками з опорою на знання та асоціативні зв'язки в іноземній мові;
- розуміння зв'язного тексту з наявними незнайомими елементами; здогадка про їх значення здійснюється за контекстом, з опорою на смислові зв'язки;
- розуміння зв'язного тексту, побудованого переважно на незнайомому матеріалі, але з виділенням спеціальних перешкод з метою подолання їх шляхом перепитувань, прохання уточнити сказане і т.п.

До системи вправ для навчання аудіювання входять дві підсистеми: 1) вправи для формування мовленнєвих навичок аудіювання і 2) вправи для розвитку вмінь аудіювання.

До I підсистеми входять некомунікативні та умовно-комунікативні рецептивні вправи. Некомунікативні вправи включають такі види вправ: на сприйняття, впізнавання або розрізнення звука, термінального тону, лексичної одиниці, граматичної структури; умовно-комунікативні: вправи на аудіювання повідомлень, запитань, розпоряджень тощо на рівні фрази.

До II підсистеми входять умовно-комунікативні та комунікативні рецептивні вправи. Умовно-комунікативні вправи включають такі види вправ: аудіювання повідомлень, запитань, розпоряджень на понадфразовому рівні; комунікативні: вправи на аудіювання текстів з метою одержання інформації.

Комунікативні вправи по суті є керованою мовленнєвою діяльністю; вони забезпечують практику в аудіюванні на основі комплексного подолання аудитивних труднощів. Виконуючи мовленнєві вправи, студенти оволодівають уміннями передсачати зміст, виділяти головне, знаходити другорядні деталі, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, зосереджувати увагу на діях і характеристиках персонажів, простежувати логічну послідовність подій і дотримуватися її при передачі змісту.

Висновки. На підставі теоретичного аналізу методичної літератури, проведеного у статті, можна зробити методичні висновки що до навчання аудіюванню. Аудіювання складається з трьох частин: спонукально-мотиваційної, аналітико-синтетичної і виконавчої. Найважливішими психолінгвістичними механізмами аудіювання є механізм сегментування мовленнєвого ланцюга, механізм антиципації, механізм довготривалої пам'яті та механізм осмислення. Основна вимога до змісту аудіотекстів : слід вважати їх інформативність і цікаву фабулу.

Основними труднощами аудіювання є фонетичні труднощі розмовного мовлення. Для подолання їх у студентів треба розвивати фонематичний слух та сформувати базові фразові стереотипи іноземної мови, удосконалюючи володіння ними за допомогою ритміки, паузації, мелодики та постанови логічного наголосу, присутніх вивчаємої мови.

Резюме. Мета даної статті полягає у тому, щоб скласти найбільш раціональну систему вправ для формування у студентів вмінь аудіювання на англійській мові. Основними труднощами аудіювання є фонетичні труднощі розмовного мовлення. Для подолання їх у учнів треба розвивати фонематичний слух та сформувати базові фразові стереотипи іноземної мови, удосконалюючи володіння ними за допомогою ритміки, паузації, мелодики та постанови логічного наголосу, присутніх вивчаємої мови. На основі проведеного теоретичного аналізу були розроблені системи вправ.

- вправи для формування фонетичних навичок;
- вправи для формування лексичних навичок;
- вправи для формування граматичних навичок.

Ключові слова: іноземна мова, навчання, труднощі, аудіювання, усне мовлення.

Резюме. Цель данной статьи заключается в том, чтобы составить наиболее рациональную систему упражнений для формирования у студентов умений аудирования на английском языке. Основными трудностями аудирования является фонетические трудности разговорной речи. Для их преодоления у учащихся надо развивать фонематический слух и сформировать базовые фразовые стереотипы иностранного языка, совершенствуя владения ими посредством ритмики, паузации, мелодики и постановления логического ударения, присутствующих в изучаемом языке. На основе проведенного теоретического анализа были разработаны системы упражнений.

- Упражнения для формирования фонетических навыков;
- Упражнения для формирования лексических навыков;
- Упражнения для формирования грамматических навыков.

Ключевые слова: иностранный язык, обучение, трудности, аудирование, устная речь.

Summary. The aim of this article was to make a system and exercises to form and develop skills of listening comprehension in English in higher school. As we have stated the main difficulties of listening comprehension are phonetical peculiarities of oral speech. To overcome them it's necessary to form phrasal stereotypes of the foreign language in students' competence and performance, to teach students the stress, tempo and melody of foreign language speech and to teach them how to divide, i.e. to teach students the main prosodic means of the foreign language.

On the basis of the analysis undertaken by us the following exercises to teach listening comprehension have been worked out:

- the exercises to form and develop pronunciation habits in skills. These exercises help learners to develop the accuracy of listening comprehension.
- the exercises to develop the meaning of the grammatical phenomena of the text.
- the exercises for formation of lexical skills.

Keywords: foreign language, teaching, difficulties, listening comprehension.

Література

1. Вайсбурд М.Л. Обучение пониманию иностранной речи на слух. – М.: Просвещение, 1965.
2. Елухина Н.В. Обучение аудированию в русле коммуникативно-ориентированной методики // Иностр.яз. в школе. – 1989.
3. Комунікативні методи на матеріали для викладання англійської мови // Перекл. та адаптація Л.В.Биркун. – Oxford: Oxford Univ.Press, 1998.
4. Николаева С.Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах, К.: Ленвіт, 1999.
5. Погосян Е.Г., Панченко М.А. Использование мыслительных задач в качестве приема обучения аудированию на иностранном языке. – ИЯШ №2, 1984.

Подано до редакції 13.05.2012